

Vapaan sivistystyön varhaisia piirteitä - sivistyspyrintöjä Suomessa Ruotsinajan lopulla

Kasvatuksen historiaa koskevia esityksiä lukiessa muodostuu helposti sellainen mielikuva, ikään kuin suomalaisen sivistyshistorian kantava tekijä olisi aina 1800-luvun puoliväliin saakka ollut yhtäältä kirkollinen kansanopetus ja toisaalta pedagogioiden ja triviaalikoulujen kaltaiset korkeammat oppilaitokset ja tietenkien yliopisto. Näiden ulkopuolelle jää vapaa sivistystyö, joka tuntuu ilmestyvän kuin tyhjästä joskus 1800-luvun loppupuolella.

Esityksessäni yritän osoittaa, että vapaan sivistystyön yllättävä esiin marssi on enemmän määrittelykysymys kuin historiallinen fakta. Jos lähtökohdaksi otetaan itse toimintamalli, suomalaisen kansansivistystyön varhaisia ilmenemismuotoja voidaan löytää aina 1700-luvun alkupuolelta saakka. Suurta Pohjansotaa seurannut Ruotsi-Suomen taloudellinen ja sotilaallinen alennustila oli näet tehnyt selväksi, että vastaisuudessa valtakunnan voiman oli perustuttava enemmän hyvään taloudenpitoon kuin vahvaan armeijaan. Ahkeruuden ja järkevä varainkäytön edistämisen katsottiin edellyttävän paitsi uusia toimintatapoja myös uudenlaista asennetta. Tähän liittyen muodostui käytänteitä, joista voidaan löytää vapaan sivistystyön tunnuspiirteitä.

Esitelmässä hahmotelen varhaisen vapaan sivistystyön ilmenemismuotoja alkaen almanakkojen hyödyllisistä selosteista ja päätyen vuosisadan lopun valistaviin yhteisöihin. Samalla luotiin perusta yhteiskuntamallille, jossa käskyt, totteleminen ja alamaisuus alkoivat korvautua vuoropuhelun, toiminnan vapauden ja kansalaisuuden ideoilla.

Risto Ikonen, yliopistonlehtori
Kasvatus- ja aikuiskasvatustieteen oppiaine
Itä-Suomen yliopisto, Joensuu

Yhteystiedot:

sähköposti: risto.m.ikonen@uef.fi
puhelin: 050 3366548